

Таким чином, практика перекладу світських текстів – особливо мови кіно, реклами, соціальних інтернет мереж – у наші дні певним чином повернулася до давньої латинської традиції інтерпретативного переспіву і перекладаються досить вільно, методом парафрази. З огляду на технологічну і культурну перспективу сучасних розвинутих суспільств така тенденція зберігатиметься. Перекладознавство головним чином накопичуватиме прийоми адекватної і стислої адаптації культурологічних концептів.

Список використаної літератури

1. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. – Київ : Дніпро, 1972. – 215 с.
2. Коломієць Л. В. Перекладознавчі семінари: Актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу / Л. В. Коломієць. – Київ : Київський університет, 2011. – 495 с.
3. Кальниченко О. А. Історія перекладу та думок про переклад у стародавні часи : навч. посіб. [для студ. 5 курсу ф-ту іноземних мов ОКР «магістр/спеціаліст» денної форми навчання] / О. А. Кальниченко. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 184 с.
4. V. Hatim, Ian Mason. Discourse and the translator. – Routledge London, New York, 1990. – 220 p.
5. Venuti L. The Translation Studies Reader. – London : Routleg, 2004. – 539 p.
6. Nation, Language, and the Ethics of Translation Edited by Sandra Bermann & Michael Wood. – Princeton: Princeton University Press, 2005. – 424 p.
7. Brock S. Aspects of translation technique / S. Brock // Antiquity Greek, Roman and Byzantine studies. – 20(1):69–87. – March 2004.
8. Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. – Київ : Наук. думка, 1976–1986. Довідковий том / упоряд. О. Я. Безпальчук та ін.; ред. О. О. Білявська. – 1988. – 328 с.
9. Фінкель Олександр. Забутий теоретик українського перекладознавства : зб. вибраних праць / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, В. О. Подміногін [та ін.]. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 328 с.
10. Горшкова В. Е. Перевод в кино / В. Е. Горшкова. – Иркутск : Иркутский гос. лингвистический университет, 2006. – 278 с.
11. Beyond descriptive translation studies: investigations in homage to Gideon Toury / edited by Anthony Pym, Miriam Shlesinger, Daniel Simeoni. – New York : John Benjamins Publishing, 2008. – 433 p.

УДК 81'25

МАЦЮК О. О., АНДРІЙЧУК К. В.
Хмельницький національний університет

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ У РОМАНІ ІЕНА МАК'ЮЕНА «СПОКУТА»

Анотація

У статті розглядається модальність як функціонально-семантична категорія: досліджуються лексичні засоби передачі модальних дієслів «необхідності» та «дозволу» на матеріалі роману «Спокута» Ієна Мак'юєна. Доведено, що відмінність типологічних систем англійської та української мов спричиняє певні труднощі під час перекладу, оскільки контекстуально-зумовлені форми модальних дієслів не завжди достатньо адекватно можуть передаватися з однієї мови на іншу.

Ключові слова: модальність, модальні дієслова, лексичні засоби вираження модальних дієслів, форми реалізації, еквіваленти.

**LEXICAL MEANS OF EXPRESSING OF MODALITY
IN THE NOVEL "ATONEMENT" BY YEN McEWAN**

Summary

The article deals with modality as functional semantic category. The lexical means of expressing of modal verbs of necessity and permission on the material of the novel "Atonement" by Yen McEwan are investigated in the article. It has been proved that the contextual forms of implementation of modal verbs are not sufficiently adequate rendered from English into Ukrainian because of the difference between their typological systems.

Key words: *modality, modal verbs, lexical means of expressing of modal verbs, forms of implementation, equivalents.*

Категорія модальності в її багатофункціональних виявах була і залишається однією із провідних проблем сучасної мовознавчої науки. Значний внесок у вивчення категорії модальності зробили такі вчені, як Ш. Баллі, О. І. Беляєва, В. В. Виноградов, Л. А. Долгополова, Л. С. Єрмолаєва, Г. О. Золотова, Ф. Р. Палмер, та ін. Проте явище модальності і нині залишається об'єктом дослідження багатьох лінгвістів, адже мова без модальних слів неповна та невиразна, бо саме вони слугують засобом надання мовленню експресивності та емотивності.

Водночас, актуальним є вивчення модальних слів і словосполучень як одного з найбільш суперечливих та складних лексико-граматичних розрядів слів у зв'язку з їх багатоплановістю і функціональними особливостями. Існує необхідність всебічного теоретичного розгляду категорії модальності й засобів її вираження, а також порівняння засобів вираження модальності в англійській та українській мовах [1].

Незважаючи на підвищений інтерес науковців до вивчення категорії модальності та ґрунтовні дослідження зазначеної категорії в працях як вітчизняних так і зарубіжних дослідників, досить актуальним є дослідження дієслів «необхідності» та «дозволу». Наразі залишається недостатньо дослідженим питання використання модальних дієслів в сучасній літературі, зокрема на матеріалі роману «Спокута» Ієна Мак'юєна, що є одним із кращих зразків сучасної британської прози.

Мета роботи – дослідження функціональності модальних дієслів необхідності та дозволу, лексичні засоби їх вираження в англійській та українській мовах на матеріалі роману «Спокута» Ієна Мак'юєна.

Наприкінці ХХ століття неоднозначний характер модальності спричинив появу та розвиток різноманітних напрямків її тлумачення. Ця категорія представлена О. В. Бондарком як функціонально-семантична з польовою організацією різних рівнів; Т.М. Корольова та М. Й. Конюшкевич тлумачать її як комунікативну категорію, О. В. Падучева – як суб'єктивну семантичну та прагматичну категорію, В. П. Руднев – як текстотвірний феномен, тощо. У свою чергу в германському мовознавстві модальність досліджується як граматична (Р. Ашер, Ф. Р. Палмер, А. Рот, С. Чан) або ж комунікативно-граматична категорія (Дж. Байбі, С. Калагем, Ф. Кіфер, А. Крацер).

У сучасній мовознавчій науці та в перекладознавстві існують різноманітні класифікації засобів вираження модальності, які залежать від належності лінгвіста до тієї чи іншої наукової школи. Так наприклад, І. В. Корунець стверджує, що «модальність, будучи екстралінгвістичною категорією, що виражає відношення мовця до реальності, має загальні в англійській та українській мові засоби реалізації, які в себе включають:

- 1) фонетичні засоби (наголос та інтонація);
- 2) лексико-граматичні засоби (модальні дієслова);
- 3) лексичні засоби (модальні слова та модальні вирази), що виражають суб'єктивну модальність;
- 4) граматичні засоби (способи дієслова), що виражають граматичну модальність» [3, с. 308].

Лексико-граматичні засоби вираження модальності в англійській та українській мовах реалізуються модальними дієсловами або їхніми лексичними еквівалентами. Більшість модальних дієслів в англійській мові мають прямі відповідники в українській [1].

Так, Я. Й. Рецкер пропонує таке приблизне співвідношення засобів вираження модальності в англійській та українській мовах. В англійській мові модальність найчастіше передається модальними дієсловами, а в українській – модальними словами та частками. Англійські модальні дієслова відповідають в українській мові модальним словам, часам та способам, модальним дієсловам. Часи та спосіб однаково використовуються для передачі модальності як в англійській, так і українських мовах. Але англійські часи, способи можуть відповідати в українській мові модальним словам, часткам, модальним дієсловам та, звичайно, часам і способам. В англійській мові модальні слова відтворюються в українській мові модальними словами, частками, часами, способами [6, с. 171].

Слід зауважити, що в англійській мові модальність найчастіше передається модальними дієсловами, а в українській – модальними словами та частками.

Далі прослідкуємо засоби вираження модальних дієслів в англійській та українській мовах на матеріалі роману Іена Мак'юена «Спокута».

До модальних дієслів дозволу в англійській мові відносять: *can*, *may* та їх перифразові модальні двійники. Загалом, ці модальні дієслова мають прямі відповідники в українській мові. Як правило, наявність дозволу виражається в українській мові дієсловами *могти*, *мати дозвіл*, *змогу* у поєднанні із неозначеною формою дієслова.

Модальне дієслово *can* (*could* – більш ввічлива форма) / *can't* використовується для вираження дозволу або ж відмови особою, до якої звертались із проханням. Також це модальне дієслово використовується, аби показати, що дозвіл залежить від певних зовнішніх факторів як от закон [3, с. 177]. Коли ми виражаємо дозвіл, найбільш загальним та поширеним лексичним еквівалентом модального дієслова *can* в українській мові буде модальне дієслово *можна*.

Присудок, виражений сполученням модального дієслова *can* з неперфектним інфінітивом може передаватись наступним чином:

а) сполученням *можна* з неозначеною формою дієслова

1. *There's nothing we can do for now* [9, с. 76].

Зараз нічого не можна зробити [4, с. 112].

б) формою теперішнього часу дієслова *могти* з наступною неозначеною формою дієслова

2. *You know, you can shout, if you want* [9, с. 159].

Знаєте, якщо хочете, можете кричати [4, с. 228].

в) формою теперішнього або майбутнього часу дієслова-присудка

3. *I can never forgive what they did* [9, с. 110].

Я ніколи не пробачу їм того, що вони зробили [4, с. 159].

У останньому реченні розглядаємо *can* саме як модальне дієслово дозволу. Відповідно до контекстуального оточення йдеться про прохання героя роману, Роббі, до його коханої пробачити її батьків. Однак героїня заперечує таку можливість у зв'язку із внутрішніми переживаннями та відчуттями. Фактично, йдеться про відсутність внутрішнього дозволу, можливості пробачити. Цим самим Сесилія підкреслює своє бажання і надалі не підтримувати жодних зв'язків із родиною та відсутністю такої перспективи на майбутнє.

Інколи, як і в зазначеному вище реченні, залежно від контекстуального оточення при передачі на українську мову, саме модальне дієслово *can* може опускатись:

4. *This is your one last good chance to show what we can do...* [9, с. 117].

Це ваш останній шанс показати, на що ми здатні... [4, с. 169].

Для вираження дозволу в минулому в загальному використовується *could* [8, с. 177]. Як правило, на українську мову це дієслово передається за допомогою модального дієслова *могти*, *мати дозвіл*, *змогу*:

5. *...the Quinceys could stay as long as they liked...* [9, с. 4].

...Квінсі можуть жити тут стільки, скільки захочуть... [4, с. 5].

Модальне дієслово *could* разом із перфектним інфінітивом, що виражає пасивний стан, у даному випадку було передане за допомогою слова *можна* та неозначеної форми дієслова.

6. *There was too much that couldn't be said, or asked* [9, с. 177].

Надто багато було такого, про що не можна ні говорити, ні запитувати [4, с. 256].

У зазначеному реченні важливу роль відіграє контекст. Можна говорити про відсутність морального права героїні роману запитувати про щось свою сестру, оскільки саме вона в певний момент стала на заваді щастя Сесилії та Роббі.

Для вираження дозволу в певний момент в минулому вживається не *could*, а *was/were allowed to* [6], що передається за допомогою пасивного стану:

7. *In the school holidays Grace was allowed to bring her own six-year-old along* [9].

Під час шкільних канікул Грейс дозволяли приводити з собою шестирічного сина [4].

Модальні дієслова *may/might* та їх перифразові модальні двійники *to be permitted to/ to be allowed* мають деякі особливості використання та вираження значення.

Модальне дієслово *may* використовується у ввічливих проханнях, тому доволі цікавим є момент роману, коли маленький кузен просить у своєї тітки дозволу піти до вбиральні, однак вживає замість *may* модальне дієслово *can*. Оскільки події у романі відбуваються в 40 роках ХХ століття у аристократичній родині Толлісів, така помилка не залишилась непоміченою:

8. – *We'd like to be excused, Aunt Emily. Please can we go to the lavatory?*

– *Of course. But it's may, not can. And there's no need to be quite so specific* [9, с. 74].

– *Тітонько Емілі, чи не могли б ви нас відпустити? Можемо ми піти у вбиральню?*

– *Звичайно. Але треба казати «можна нам», а не «можемо ми». І не треба так детально розказувати, куди ви зібралися* [4, с. 107].

На українську мову модальні дієслова передаються за допомогою використання *можемо ми* та *можна нам* замість *can* та *may* відповідно, аби підкреслити, прохання з дієсловом *may* звучатиме більш формально, ніж з дієсловом *can*, яке здебільшого виражає факт можливості виконання якоїсь дії.

Присудок, виражений модальним дієсловом *might*, передається на українську мову сполученням форми теперішнього часу дієслова *могти* з неозначеною формою дієслова:

9. *Might she come between them...?* [9, с. 170].

Чи може вона втрутитися в їхні відносини...? [4, с. 246].

Форма минулого часу *might* зустрічається доволі рідко. Разом із перфектним інфінітивом виражає дозвіл, можливість у минулому, котрою не скористались, що виражається в українській мові за допомогою частки *би*, у поєднанні із формою минулого часу дієслова *могти* та неозначеною формою дієслова:

10. *He might have asked Cecilia ...* [9, с. 26].

Він міг би попросити Сесилію ... [4, с. 37].

У простих реченнях використовується еквівалент *to be allowed (to), to be permitted*, який передається на українську мову за допомогою пасивних конструкцій й форми минулого часу:

11. *Robbie grew up with the run of the nursery and those other parts of the house the children were permitted ...* [9, с. 45].

Роббі зростав, маючи вільний доступ до дитячої кімнати й усі інші приміщення, куди пускали дітей ... [4, с. 65].

Тут модальний перифразовий двійник передається за допомогою категорії стану. Використовується пасивний стан «дітей пускали», що вказує на дозвіл їх перебування у певних приміщеннях.

Перифразові модальні слова *to be allowed (to), to be permitted* разом із заперечними частками передаються зазвичай за допомогою таких еквівалентів *не мати права, не мати дозволу*, інколи можливий антонімічний переклад із використанням слова *заборонялось*:

12. *He attended a special conference and when he came back he looked tired and thin, and wasn't allowed to tell her where he had been* [9, с. 147].

Він брав участь у якійсь особливій конференції, а коли повернувся додому, худий і втомлений, то не мав навіть права сказати їй, де він був [4, с. 211].

Виявлено, що категорія повинності в англійській мові виражається дієсловами *must, need, should, have(to)*. Вони не змінюють своєї форми в теперішньому, минулому або майбутньому часі з *will*. Вони також характеризуються відсутністю непредикативних форм (інфінітива, герундія, дієприкметника). *Have to* вживається як альтернатива *must*, або ж у тих випадках, коли *must* не вживається (у відношенні до минулого часу).

При цьому, в різних типах речень з точки зору їх семантики ці дієслова можуть виражати різний ступінь повинності і відповідним чином передаватися засобами української мови.

Модальне дієслово *must* має деякі специфічні особливості. Це дієслово в англійській та українській мовах висловлює серйозне зобов'язання, обов'язок, повинність, необхідність. У цих значеннях для *must* прямим та найбільш доречним лексичним еквівалентом є українське модальне дієслово, однакове за значенням, *мусити* [3, с. 319].

У значенні повинності й сильного припущення модальне дієслово *must* у складі присудка, що містить простий інфінітив активного стану, передається сполученнями *повинний (повинен)* з неозначеною формою дієслова або, у випадку сполучення *must* з інфінітивом пасивного стану, слово *слід, потрібно, має, або необхідно* [6].

13. *Because Arabella almost learned too late // That before we love, we must cogitate!* [9, с. 196].

Щоб лиха так, як Арабелла, не зазнали, // Слід спершу думати, а потім вже кохати! [4, с. 286].

Для передачі модального дієслова *must* на українську мову може використовуватись його лексичний відповідник *треба*:

14. «*You must get up*», she said as the sister was upon her. She added feebly, «*There's a procedure*» [9, с. 155].

«Треба встати», – сказала вона, коли підійшла сестра. І невпевнено додала: – «Є ж якийсь порядок» [4, с. 221].

Дієслово *must* відносно минулого часу може вживатися лише в непрямому мовленні в підрядному реченні, якщо дієслово-присудок головного речення у формі минулого часу:

15. *He told that she must consult a doctor* [9, с. 167].

Він сказав, що вона повинна порадитися з лікарем [4, с. 248].

Модальна сполука *to have (to) / to have got (to)* у модальному значенні виражає необхідність здійснення дії, викликану обставинами. За змістом вона близька до модального дієслова *must* (обов'язок або необхідність із погляду мовця) [2, с. 183].

У цьому значенні він може вживатися у всіх формах і часах, у реченнях будь-яких типів у комбінації із простим, неперфектним інфінітивом (*Indefinite Infinitive*) із часткою *to*. У сполученні із простим інфінітивом активного стану це модальне дієслово передається словами *мусити, доводитися, слід та повинен, треба*:

16. *We'll have to phone them anyway* [9, с. 82].

Нам все одно треба їм подзвонити [4, с. 120].

Негативна форма виражає відсутність обов'язку або необхідності й передається такими лексичними відповідниками: *не потрібно, не обов'язково, немає необхідності*:

17. *You don't have to answer* [9, с. 67].

Не обов'язково йому відповідати [4, с. 96].

Так, для вираження необхідності здійснення дії щодо минулого часу вживається не *must*, а модальна сполука *to have (to)* у формі минулого часу *had (to)*, яка передається на українську мову за допомогою таких лексичних еквівалентів як *треба, повинен(а), необхідно*:

18. *Realistically, there had to be a choice – you or them* [9, с. 110].

Якщо судити тверезо, то необхідно було вибирати – ти чи вони [4, с. 159].

Можливе використання заміни часової форми (минулого часу теперішнім або майбутнім) для передачі *have to* на українську мову:

19. *Besides, she knew what she had to do...* [9, с. 51].

А крім того, вона знає, що треба зробити... [4, с. 73].

Отже, передача значень англійських модальних дієслів українською мовою становить певні труднощі за рахунок існування значно більшої кількості лексичних значень і модальних відтінків в англійській мові в порівнянні з українською. Деякі англійські модальні дієслова (*can, may, must, dare, need*) мають прямі відповідники в українській мові. Інші (*should, ought (to)*) характеризуються відсутністю прямих еквівалентів, чим зумовлюється необхідність пошуку шляхів і засобів вираження модальності, притаманних українській мові. Оскільки українська мова за типологічною системою належить до синтетичних мов, а англійська мова – до аналітичних, то контекстуально-обумовлені форми їх реалізації не завжди достатньо адекватно можуть передаватися з однієї мови на іншу. Проте, реально допустимі синонімічні варіанти, тобто на кожен випадок контекстуального вживання модальних конструкцій в українській мові можна знайти відповідники в англійській мові.

Список використаної літератури

1. Бунь О. А. Художній текст крізь призму можливих світів: модально-референційний аспект / О. А. Бунь // Вісник кийвського лінгвістичного університету. Серія Філологія: наукове видання ; за ред. М. Кочергана. – Т. 6, № 1. – Київ : КНЛУ, 2000. – С. 141–148.
2. Грамматика английского языка: Морфология. Синтаксис : учеб. пособ. / Н. А. Кобринина, Е. А. Корнеева, М. И. Оссовская, К. А. Гузеева. – СПб. : Союз, 1999. – 346 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник / І. В. Корунець. – Вінниця : «Нова книга», 2001. – 448 с.
4. Мак'юен І. Спокута [Електронний ресурс] / І. Мак'юен ; пер. В. Дмитрука. – Режим доступу: <http://javalibre.com.ua/java-book/book/2928270>.
5. Савельєва Н. О. Лінгвістична модальність: формальний, логіко-семантичний, функціонально-семантичний підходи / Н. О. Савельєва // Наукові записки [Ніжинського держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя]. – Серія : Філологічні науки. – 2014. – Т. 2. – С. 210–214.
6. Сушкевич О. В. Деякі аспекти лінгвістичного застосування логіко-поняттєвого підходу до трактування модальності / О. В. Сушкевич // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. – Серія : Філологія (мовознавство) : зб. наук. праць / [гол. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : Планер, 2015. – Вип. 21. – С. 103–107.
7. Языкознание : большой энциклопедический словарь / глав. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М., 2000. – 668 с.
8. Foley M. Longman Advanced Learners Grammar / Foley M., Hall D. – 2014. – 384 p.
9. McEwan I. Atonement [Electronic resource] / I. McEwan. – Mode of access: <http://atproximity.blogspot.com/2015/05/read-online-atonement.html>.

УДК 811.112.2'42

МЕДВЕДСВА С. А., ТЕРЕЩЕНКО Л. Я.
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

МАНІПУЛЯЦІЯ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Анотація

У сучасному світі Інтернет є потужним джерелом інформації різного характеру. Чимало повідомлень, спрямованих через соціальні мережі, чинять маніпулятивний вплив на адресата. У статті проаналізовано маніпулятивні повідомлення, поширені у мережах Facebook та Twitter з метою їх розпізнавання та упередження їх негативного впливу. Описано концептуальні, лексичні, стилістичні, графічні особливості цих текстів. Велика концентрація маніпулятивних повідомлень в соціальних мережах пов'язана з високим ступенем довіри до них як особистих звернень від знайомих адресату людей.

Ключові слова: кібербезпеки, маніпуляція, масово-особистісне спілкування, соціальні мережі, обман.